

2. Nikolaj Frederik Severin Grundtvig

Du lytter til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.

Jeg tror, at alle er klar over, at Grundtvig på en eller anden måde er vigtig for Danmark. Han skrev en masse salmer, og var det ikke noget med, at han på en eller anden måde var åndelig fader til både højskoler og folkekirke og demokrati og nationalopfattelse og alle mulige ting? Men hvis Grundtvig var på et socialt medie, hvad skulle det så være? Og hvis han var enten Elvis eller John Lennon, hvem ville han så være? Og hvorfor overhovedet sammenligne ham med sådan nogle typer? Det er noget af det, det skal handle om i dag. Velkommen til. Det er Grundtvig-time nu her. Jeg hedder Asger Juhl. Velkommen til Danskere, der ændrede historien.

Grundtvig er altså født i 1783 på Sydsjælland i en lille by, der hedder Udby. Hans far var præst. Så gennemgår en masse ting, hvorefter han dør i 1872 med et ordentligt hvidt skæg. Hvad der sker derimellem, det kan man skrive mange, mange, mange tykke bøger om, og det har man gjort. Jeg vil gerne prøve at forstå Grundtvig som person og derigennem ligesom prøve at forstå, hvorfor han var vigtig. Og vi møder Grundtvig en dag i 1811. Han er 28 år gammel, og han ankommer til en kro, der ligger et sted mellem København og Udby i Sydsjælland. Han er nemlig på vej hjem til sin mor og far for at besøge dem. Faren er præst. Og så skal man lige tage en overnatning på en kro. Det er i gamle dage, det her. Vi er 30 år efter den franske revolution. Vi snakker Napoleon. Han er ikke helt færdig endnu på det her tidspunkt. Og der sker noget her på kroen, som er definerende for den, Grundtvig er, og den, han bliver.

Jeg hedder Katrine Frøkjær Baunvig, jeg er leder af Center for Grundtvigforskning på Aarhus Universitet, og jeg forsker i Grundtvig og ikke mindst i Grundtvigs salmer og i hans syn på fællesskaber og sammenhængskraft, social sammenhængskraft, og den måde, han er kommet til at spille en rolle i dansk kultur.

Vi skal starte denne her historie i 1811. Hvordan ser Grundtvig ud på det her tidspunkt? Han er vel 28 år cirka? Hvad er det for en skikkelse?

Jamen, det er en på mange måder sådan lidt en kikset ung mand. De beskrivelser, der er af en ung Grundtvig, er, at han er en ikke særlig pænt påklædt ung mand. Det er også sådan, han beskriver sig selv, faktisk.

En lidt kikset, ranglet type i ikke så pænt tøj?

Ja. Og så er han også sådan en awkward type. Altså sådan en der ikke er vildt god til at tale med folk. Han er ikke meget god til at holde en samtale i gang. Han er ret genert. Og hvis han først kommer i gang, så taler han ikke med men på folk. Så det er bare sådan en talestrøm, en monolog, som man har svært ved at få noget skudt ind i. Man må godt forestille sig noget... Jeg kan godt lide at tænke om ham som sådan en lidt... Det, der i dag ville være en indadvendt, meget kvik gamertype af en ung mand, der sidder meget lang tid inde på sit studerekammer. Grundtvig havde jo ikke nogen computer, men han havde masser af bøger og drømte sig væk og læste de her kæmpe historiske værker og kunne dem mere eller mindre udenad og gav sig til at oversætte afgørende passager fra vigtige middelaldermanuskripter og den slags.

Okay. Vi skal have en historie om Grundtvig nu. Vil du prøve at sætte nogle ord på, hvorfor det er en interessant historie?

De fleste kender Grundtvig. De fleste vil have sunget nogle af hans salmer, og de fleste vil vide, at han er sådan én, politikere citerer, når de har brug for at skabe et tyngdepunkt i et argument. Men de fleste vil måske ikke kende til, hvem han var, og hvor han kom fra, og at han faktisk var et provinsbarn, der fortumlet kom til hovedstaden og forsøgte at lave et gennembrud. Og det lykkedes, men efter lang tids tilløb.

Han bor hos sine forældre.

Han er på vej hjem til sine forældre, ja. Han bor faktisk i København på dette tidspunkt.

Han er på vej hjem til sine forældre, og hvad er det så, der sker?

Det er en fortælling om, at han på den kro, han bor på, som er sådan en mellemstation på vej hjem, der slås han med et monster, en slange, som altså er djævelen. Han kæmper med sine indre synder, og hvad han nu ellers har at bakse med. Og det, der ligger til

grund for det, eller optakten til det, er, at han i nogle år har været meget fascineret af nordisk mytologi. Og det går i konflikt med det tankegods, han er vokset op med. Han er vokset op som præstesøn i sådan en provinspræstegård i Udby. Så han er vokset op i sådan et miljø, hvor man er gammeldags troende og virkelig tror på, hvad der står i Bibelen. I dag har vi en forventning om, at det gjorde man for 200 år siden, men det gjorde man altså ikke nødvendigvis. Der var en udbredt rationalisme, en oplysningstilpasset kristendom. Det miljø bliver Grundtvig påvirket af, ikke mindst da han bor i København. Samtidig med det så bliver han enormt optaget af nordisk mytologi, som jo på mange måder ligger i konflikt med kristendommen. Altså, det er jo en hedensk religion. Og det er det, der kan siges at ligge til grund for det nervesammenbrud, han har. Der er mange andre ting, man kan spekulere i. Men det resulterer så i, at han får en krise.

Og hvor er det, at nervesammenbruddet opstår? Altså helt konkret. Er det i sengen, mens han ligger på kroen eller...?

Lad os forestille os, at det er i en seng, hvor han ligger og kæmper med en slange, som inkarnerer alt det dårlighed og alt det synd, al den afvigelse fra det kristne budskab, han har begivet sig ind på.

Og han ligger altså dér måske i sengen på kroen.

Måske.

Halvvejs mellem København og Udby. På vej ned mod sine forældre. Og måske ligger han og fægter med arme og ben.

Det kan vi godt sige.

Vi ved det jo ikke... Men og kæmper mod en eller anden form for slange eller drage, der inde i hans eget hoved eksisterer og repræsenterer...

Djævelen.

Hvorfor er det afgørende?

Det er afgørende, fordi Grundtvig gør det til noget afgørende. Vi ved jo ikke helt ærligt, om det har fundet sted, vel? Det er noget, vi har i masser af beskrivelser. Men for Grundtvig bliver det sidenhen et skillepunkt, hvor efter denne oplevelse falder han til rette med, at kristendommen er det vigtigste for ham. Han er kristen, han tror på det kristne budskab, og alt det mytiske stof er sekundært. Det falder på plads for ham dér i den dér wrestling-seance.

Så tager den her 28-årige mand næste morgen sit kiksede tøj og begiver sig afsted ned mod sin fars præstegård i Udby. Hvad sker der så?

Han indlogerer sig så hos sine forældre og falder til ro. Det tager noget tid. Han er stadigvæk afkræftet efter den her oplevelse. Han har stress. Han har nervesammenbrud. Jeg ved ikke, hvad vi ville kalde det i dag. Vi har jo andre former for udtryk for, hvad det vil sige at være nedbrudt. Han har nok stress og er hos sine forældre, indtil han får det bedre. Og forældrene vil gerne have, at han hjælper faren som hjælpepræst. Og det har Grundtvig egentlig ikke rigtig lyst til. Så der er nogle forviklinger der i en periode, indtil han så ligesom tager opgaven på sig og hjælper ham. Men hans lyst ligger stadigvæk i det skriveri, som han var sporet ind på, inden han fik det her stress. Og det, vi mangler at få med om Grundtvig, det er, at han i nogle år har forsøgt at bryde igennem på den københavnske scene som skribent. Han har forsøgt sig som journalist og skrevet et skuespil og haft et intermezzo med en ulykkelig forelskelse, hvor han var forelsket i husfruen på et gods på Langeland, Egelykke. Sådan virkelig på den måde indbegrebet af en romantisk fortælling, hvor han forelsker sig ulykkeligt i moren til den dreng, han er huslærer for. Og så har han forsøgt at bryde igennem og har ligesom lagt sig oven på en hel masse troper af, hvad man forventede, at unge mænd, som havde lidt ambition, ville gøre i denne her periode. Han er bare megadårlig til det dér københavnske spil. Og det er nok dét, der gør, at han er lidt afkræftet og udmattet og nedbrudt og brænder sammen dér i slutningen af 00'erne eller lige omkring der i 1811.

Det dér med at være hjælpepræst for faren fungerer ikke, så det holder han op med. Og han kaster sig over en hel masse skrivearbejde igen. Det, han fokuserer på i årene efter det her, er det historiske stof. Han skriver en masse krøniker eller oversigter over verdenshistorien og danmarkshistorien, som er mættet med alle hans egne holdninger. Det er ikke sådan det, vi i dag ville kalde videnskabelige arbejder på den måde, men det demonstrerer, at han ved vildt meget og sætter sig ind i kæmpestore vidensområder, samtidig med at han så sviner en hel masse både historiske personer og nulevende

personer til. Og det er så det, han bruger de kommende år på at lave - at skrive den slags kæmpeværker - og gør sig selv relativt upopulær. Han bliver sådan en polemisk skribent i den her periode.

Folk kan ikke lide Grundtvig. Folk, der er tæt på ham, oplever at han taler på dem, og ellers er han tavs. Folk, der på en eller anden måde bliver involveret i en debat med ham, oplever ham som fuldstændig uforsonlig. Han snakker ikke med folk, han snakker på folk. Jeg vil godt vædde med, at han sådan har været jævnt træls en gang imellem. Grundtvig er på dette tidspunkt - og det lægger han altså ikke væk - ufatteligt konflikt-søgende. Og han er ikke typen, der giver sig, når han bliver præsenteret for et argument. Måske mest fordi han ikke rigtig lytter på argumentet. Hvis han i hvert fald sidder overfor et menneske, så taler han bare.

Altså, jeg ved ikke, om vi skal være glade for, at der ikke fandtes Twitter dengang. Men jeg tror, han havde været en meget aktiv person.

Hvorfor tror du, at Grundtvig havde været på Twitter i stedet for på Facebook?

Når jeg siger Twitter, så er det, fordi det typisk er budskaber med en eller anden form for politisk brod, han har gang i. Det er ikke oneliners, som jeg har en fornemmelse for, at det ville have været godt, hvis han skulle tilpasse sig Twitter-formatet. Men emnemæssigt ville det passe bedst dér. Og så fordi tonen er lidt hård.

Vil du prøve at beskrive hans uforsonlighed med et eksempel?

Det bedste eksempel falder lidt senere end den periode, vi lige har snakket om. Det er i midten af 1820'erne, hvor han skriver en tekst, der hedder "Kirkens Genmæle" - altså kirkens anklage eller svar. Og det skriver han imod en teolog, som er ansat på Københavns Universitet, H.N. Clausen, som har skrevet en kæmpe doktordisputats, som Grundtvig så har læst og blev vildt indigneret over. Og nu mente Grundtvig, at han havde den indsigt, der gjorde, at han kunne tale på hele kirkens vegne.

Han er i trediveerne her, Grundtvig, og hvor er han henne på det her tidspunkt?

Han er tilbage i København og er ansat som præst nu og har ligesom noget, der minder om fast grund under fødderne, mere eller mindre. Han hopper sådan lidt fra tue til tue, men han har da løn. Og så skriver han så dette her skrift, som anklager H.N. Clausen for at være meget luftig og fuldstændig ude af trit med, hvad der ville være den rigtige form for kristendom, hvis man altså spurgte Grundtvig og dermed den kristne kirke. Og det er en tekst, som på mange måder er en central tekst i Grundtvigs forfatterskab, og som også indkasserede ham en injuriedom, og han bliver underlagt censur bagefter, så alt, hvad han udgav, skulle ligesom godkendes.

Hvad var injurierende? Altså, hvad var det, han skrev?

Det var tonen nok mere. Altså, han mener, at H.N. Clausen har bygget en kirke af den tomme luft. Så det, han gør i den tekst, det er at få skrevet H.N. Clausen som en varm-luftig professor nyansat på Københavns Universitet. Og det er det, der gør, at folk synes, den er for meget, den tekst. Folk syntes, han var irriterende - det er der ingen tvivl om - og aparte og ude af trit med tiden. Altså også fordi han på det tidspunkt så er kommet frem til denne her kristendomsforkærlighed og også en kristendomsform, som er en anden end den, som er modestrømningen i den her samtid. Så det er også lidt en aparte, kikset, meget historisk indlæst kristendom, hvor det, der var mainstream, eller det, der var velset på universiteterne og når man skulle ansætte præsterne, det var kristendom, som var tilpasset tidens ånd, som var, at den var ligesom afstemt med oplysningstanker og den slags. Og der er Grundtvigs lidt mere old school i en vis forstand. Så på den måde var han ligesom offbeat.

Man kan sige, at det akavede ved ham forsvinder ikke sådan lige umiddelbart.

Nej. For eksempel ham, han var huslærer for på Egelykke, der kan sige, at han var ubehagelig, og han var mærkelig, og han var ikke nem at samtale med. Og der er sådan nogle beskrivelser af, hvad Grundtvig var for en type. Når han sad til et middags-selskab, så sagde han ikke noget og var bare mærkelig. Men det er sådan noget, folk har skrevet ned, måske på 70 års afstand af selve hændelsen. Men alle de der forskellige enkelthistorier tilsammen gør, at vi kan sige, at Grundtvig var mærkelig. Altså, han var sådan én, der stak ud. Han gik ikke i teatret, for eksempel, som ellers var det almindelige at gøre på det her tidspunkt. Hvis man boede i København, så ville man ligesom promenerere, gå rundt i byen, vise sig lidt frem og gå i teateret, som var den tids sted,

hvor man viste sig for hinanden, og hvor man signalerede, at man fulgte med. Det gjorde Grundtvig ikke, den slags. Altså, han sad og læste. Det var det, han lavede. Sad og læste og skrev.

Jeg prøver at se Grundtvig for mig. Han er ligesom blevet ældre nu. Og han var ikke den her lidt ranglede, kiksede type, der var på vej ned for at besøge sin far og mor. Nu er han i København. Han er en del af den dér verden, han gerne vil være en del af. Han debatterer politik og religion og folkelighed, og hvad det ellers er. Og han er så også meget polemisk. Og måske synes nogen i samtiden, at han er lidt træls at snakke med. Det kan jeg også være. Hvor gammel er han blevet, og hvordan ser han ud?

Han er ved at være midt i 50'erne, og han er efterhånden en statelig mand, som har mange års erfaringer med at holde prædikener, og det er han blevet god til. Så han er en erfaren mand med en vis base af folk, der er interesserede i ham. Og han har skrevet en masse tekst. Han har også fået et stipendie. Han har været i England og undersøge, hvordan man laver kultur og skole og den slags dér. Og nu er han så tilbage i København. Han har efterhånden lagt bag sig, at han har haft det her censur pålagt sig. Og han er ligesom ved at have en fornemmelse af, at der er en base, der er interesseret i, hvad han mener om, hvordan man laver rigtig kristendom, og hvordan man bygger et moderne samfund, som tager højde for de strømninger, der er i gang. Og de strømninger er jo de folkelige bevægelser, de allertidligste bevægelser, som peger i retningen af - og det er selvfølgelig enormt forkert som historiker at sige - men det, der kommer til at ende med demokratiets indførelse i Danmark i slutningen af 1840'erne,

Og der er jo så lige måske 10 år til, det sker.

Ja. Det vil sige 1838.

Vi siger, vi er i '38. Grundtvig er i 50'erne, og du siger, han er blevet en statelig mand. Hvordan ser han ud?

Jamen, hvordan ser en 55-årig Grundtvig ud? Han er stadigvæk glatbarberet. Han har måske lidt noget bakkenbart, der er på vej ned. Man ville ofte se ham i en præstekjole, fordi det er det, han prædiker i. Han er stadigvæk en nydelig mand på toppen af his game.

Men han har ikke det dér store skæg på kinderne endnu?

Nej, det har han ikke. Der skal vi faktisk ret langt frem, før han får det. Der er han gammel, da han får det dér skæg, som de fleste vil kende.

Er der nogle definerende øjeblikke for den her Grundtvig? Altså den stadigvæk uforsonlige og socialt akavede, mærkelige type?

Ja. Jeg tror måske, hvis man nu tænker om Grundtvig som sådan en, som har nørdens karisma - altså den tiltrækningskraft, der ligger ved folk, som er enormt intelligente og har sat sig ind i et stof og virkelig helhjertet nørdet ned i noget. Det kan være i hvert fald for nogle mennesker dragende. Og det viste det sig så at være for en stor gruppe af lidt yngre mænd. Folk, der var generationen under Grundtvig dér i '38. Det, der sker i 1838, det er, at Grundtvig bliver inviteret til at holde en forelæsningsrække, som kommer til at hedde Mands Minde Foredragene. Og de foredrag handler egentlig om, hvad Grundtvig har oplevet i sin levetid. Hvad er der sket de sidste 50 år? Hvad kan jeg huske? Det er det, de handler om, og det kredser særligt om, hvad der er sket efter den franske revolution, og hvordan skal man tolke vores samtid. Og i de foredrag får han sat ord på, hvordan han synes, man skal bygge et nyt samfund. Hvad ville være en god måde at gribe det an på både mentalt og omgangsmæssigt? Og hvilke institutioner ville være de rigtige at bygge op? Og alt sådan noget. Og hvilken plads har religionen i det her? Og hvilken rolle skal den nordiske mytologi spille? Han får ligesom lavet sådan et kondensat af alle de ting, han har arbejdet med, og faktisk sagt det på en måde, så folk kan forstå det for en gangs skyld og ikke en eller anden lang smøre, som folk ikke orker at læse.

Og de foredrag bliver altså et tilløbsstykke. Der kommer flere og flere. Det er noget, der foregår ugentligt, og der kommer flere og flere til de her foredrag, så det bliver sådan en event. Man skal forestille sig sådan en lille forelæsningsal på det, der har Borchs Kollegium.

I København?

I København. Undskyld, det er i København. På et kollegium, hvor han faktisk i sin ungdom forsøgte at få ansættelse som undervisningsassistent, og det lykkedes ikke. Men

nu er han tilbage. He's back. Og nu får han lov til at holde de her forelæsninger. Jeg ved ikke, hvor mange der er plads til, men der kommer i hvert fald mange flere, end der er plads til. Jeg vil gætte på, at der er plads til 100 tilhørere eller sådan noget. Og det ender med, at folk... Altså, det er virkelig ikke coronavenligt, det der foregår. Folk står op og må komme timer før, han går i gang. Og en af de aftener, som man plejer at hive frem, det er den, hvor der er nogle af disse unge mænd, der lige pludselig rejser sig op og synger en sang, som Grundtvig har skrevet mange år tidligere. Egentlig handler den om en krigshelt, som døde under Englandskrigen i starten af århundredet. Men det afgørende er egentlig den dér hæder, det giver Grundtvig og også hans lyrik. Det er nok noget af det, folk kender ham bedst for: Det er de mange sange, han har skrevet.

Hvad sker der så, da de har sunget sangen?

Jamen, så snakker Grundtvig videre. Men det er noget, der har gjort indtryk på alle dem, der var til stede. Så de har skrevet det ned. Og det er blevet sådan en slags myte om det tidspunkt, hvor virkelig tankerne om højskolen begyndte at tage form. For det var i det øjeblik - og det er jo overhovedet ikke sikkert, det er sådan, det er, vel? Men det er sådan, fortællingerne er blevet overleveret. - Det var det øjeblik, at folk blev opflammet for alvor af de her tanker og kunne se for sig den vision ikke mindst om en institution, som skulle vække den danske ungdom til kærlighed til fædrelandet. Og det var ligesom det, der lige så stille førte os over i etableringen af forskellige folkehøjskoler.

Er det så også her, at Grundtvig han begynder at blive kult?

Ja. Ja, ja. Det er lige præcis på dette tidspunkt. Og det fede ved ham er jo, at han har nogle gode ideer, og at han nu er i stand til at formulere dem mundtligt, så folk kan forstå det og blive grebet af dem. Og at han også har skrevet sange, som kan hjælpe folk med at fastholde og faktisk følelsesmæssigt knytte sig til visionen. Det er der i øvrigt en masse kognitions- og neurologisk forskning, der i dag fortæller os, at det kan sange gøre på en enormt effektiv måde. Hjælpe os med følelsesmæssigt at tilknytte os et politisk eller religiøst program. Så vi har en pakkelsning nu, ikke? Og oven i det så har vi Grundtvig, som i en vis forstand er sådan lidt en oppositionsfigur, som forældregenerationen ikke kan lide. Så vi har sådan et slags ungdomsoprør og en pakkelsning med indhold og vision og en mand, der ligesom er samlingspunkt for det. Og vi har træningsmateriale i sange til at holde fast i energien.

Så det er måske bedre at sammenligne ham med John Lennon end med Elvis?

Ja, jeg ved ikke rigtigt, hvad Elvis' budskab ville være. Det er rigtigt. Ja, så John Lennon er helt klart bedre.

Og her er han så blevet til Grundtvig.

Der er han blevet Grundtvig, ja. Det er helt klart den periode, hvor han bliver Grundtvig. Og de fleste vil kende Grundtvig som den gamle mand, som har et langt, hvidt skæg. Det er også nu, skægget begynder at vokse.

Når han egentlig selv at opleve, at han bliver en eller anden form for nationens fader, eller hvad man kan kalde ham?

Han når i hvert fald at opleve, at han bliver en slags institution i sin egen levetid, fordi det er på dette tidspunkt året efter, altså i 1839, at han får den stilling, som han så har, til han dør i 1872, hvor han bliver præst ved Vartov Kirke. Han bliver hospitalspræst.

Og her ender historien om Grundtvig. Katrine Frøkjær Baunvig, tusind tak fordi du ville komme ind.

Tak fordi jeg måtte.

Mit navn er Asger Juhl, og den her podcast er produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.

Du har lyttet til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.